

ERA.T-76.1.11878

MUINSUSKAITSEINSPEKTSIOONI  
ARHIIV  
Nº A. 1628

1

ENSV MINISTRITE NÖUKOGU RIIKLIK EHITUSKOMITEE  
KULTUURIMÄLESTISTE RIIKLIK PROJEKTEERIMISE INSTITUUT



OBJEKTI AADRESS: Harju rajoon, Keila k/n.

OBJEKT: Ettekirjutused mõisaansamblite korrastamiseks

TELLIJA: ENSV Ehituskomitee Vabariiklik Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspeksiōon

TÖÖ № III-83049

ENSV Mõisate korrastamise  
ETTEKIRJUTUSTE IV JRK.

KÖIDE VIII

Kumna "uue mõisahoone" (Harju raj.)  
korrastamiseks

Inst.pearhitekt

Osakonna juhataja

Projekti peainsener



H. Toss

V. Kukkur

J. Treikelder

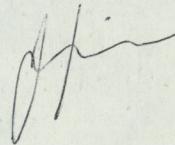
ENSV mõisate ettekirjutuste IV jrk. koosseis

- Köide I - Andja mõis  
Köide II - Pikaristi postijaam  
Köide III - Kellamäe mõis  
Köide IV - Laadjala mõis  
Köide V - Laitse mõis  
Köide VI - Tammistu mõis  
Köide VII - Rabivere mõis  
Köide VIII - Kumna mõis  
Köide IX - Vana-Vigala mõis  
Köide X - Põltsamaa mõis

Kõite koostas:

Nimi	Amet	Allkiri	Märkused
------	------	---------	----------

Hein, Ants      grupijuht,  
                      kunstiajaloolane



## Sisukord

- I. Üldandmed
- II. Ajalooline ülevaade
- III. Arhitektuuriline analüüs
- IV. Ettepanekud Kumna "uue mõisahoone" korrastamiseks  
Kokkuvõtvalt
- Fotode nimestik
- Fotod

I. Üldandmed

Kaitsealune objekt: Kumna "uus mõisahoone"

Aadress: Harju rajoon, Keila k/n.

Valdaja: Ranna sovhoos

II. Ajalooline ülevaade

Keila lähedane Kumna küla on kirjalikesse allikatesse jöudnud esmakordselt 1480. aastal - tollal märgiti teda Kummeleni nime all. Mõis tekkis siia suhteliselt hilja - alles Rootsi võimu perioodil 17. sajandil. Tolle sajandi lõpukümneist päritnevad esimesed põhjalikumad andmed ka Kumna mõisa hoonestuse kohta.<sup>1</sup> Märgitagu, et tollane mõisasüda oli üsna tagasihindlik - näiteks härrashäärberiks kisklauadest katusega lihtne palkhoone.

Põhjasöja aastad kujunesid Kummale nagu teistelegi Harjumaa mõisatele rängaks - teatavasti hukkus sõjategevuse ning katku töttu kohati enam kui 60 % maakonna rahvastikust. Söja lõppedes märgiti mõisat major Lembergi valduses.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> ENSV RAKA, f.1, n.2, s.940.

<sup>2</sup> C.J.Paucker, Ehstlands Landgüter und deren Besitzer zur Zeit der Schweden-Herrschaft. Bd.I. Harrien. Reval 1847, lk.42.

Siiski näikse Kumnas mõisamajandusele taas jalad alla saadud olevat mõneti kiiremini kui enamikes ümberkaudu mõisates - seda peaks kinnitama näiteks töikki, et 1740.aasta paiku ehitati mõisasse uus ruumikas härrastemaja (sama hoo-  
ne, mis mõneti ümberehitatuna on säilunud tänini - nn. vana mõis). Olgugi, et Kumna oli kihelkonna mõisate hulgas väik-  
semaid<sup>1</sup> (temast olid pisemad vaid Laulasmaa ja Keila kiriku-  
mõis), lausa minivaldus, oli temalgi mõningaid eeliseid -  
näiteks märgib A.W.Hupel 1782.aastal, et ehkki Kumna "oma  
maavalduselt väike, on tal head metsa ning körtsikohtki  
maantee ääres, ega's muidu saanud müüja mõne aasta eest te-  
mast küsida 11000 rubla ja lisaks jäätta endale muidki elu-  
aegseid eeliseid."<sup>2</sup>

Teame, et see ostuleping sõlmiti 1779.aasta suvel -  
müüjaks oli Anna Johanna Lübeken ja ostjaks Keila mõisnik  
Karl Reinhold von Koskull. Koskullide kätte jäi Kumna kuni  
1816.aastani - siis ostis selle Kolleegiuminöunik Johann  
Lütkens.<sup>3</sup> 1838 omandas Kumna taas Keila mõis - seekord kind-  
ralmajor Georg von Meyendorffi isikus. Siitpeale jäigi Kum-

<sup>1</sup> Näiteks 1765.aastal oli Kumna mõisal vaid  $1\frac{2}{5}$  adramaad,  
1774.aastal  $1\frac{1}{2}$  adramaad maad, talupoegi 1782.aastal 50,  
1795.aastal 55 ja 1811.aastal 95 mõlemast soost hingi.  
Vt. S. Vahtre, Eestimaa talurahvas hingeloenduste andmeil.  
Tallinn 1973, lk.92-93.

<sup>2</sup> A.W.Hupel, Topographische Nachrichten. III Bd. Riga 1782,  
lk.447. Teistel andmetel siiski 10000 rubla eest: "Reval-  
sche Wöchentliche Nachrichten" 26.VI 1779.

<sup>3</sup> H.von Wistinghausen, Quellen zur Geschichte der Rittergü-  
ter Estlands in 18.und 19.Jahrhundert. Hannover-Döhren  
1975, lk.35. Lütkensi ajal (1835) rajati Kumnasse ka vaes-  
tekool (L.Andresen, Eesti rahvakoolid 19.sajandil. Tallinn  
1974, lk.92).

na rohkem Keila mõisnike "villaks" - ilma et teda oleks see-pärast kunagi eriti suurelt välja ehitatudki.<sup>1</sup> Georg von Meyenforff, kes oli Kumna omanik 1879. aastani, oli Napoleoni vastasest sõjast osavõtnu ning pikka aega Eestimaa Evangeel-se-Luterliku Kiriku konsisteeriumi president, 1879. aastast oli mõisnikuks Gottlieb von Meyenforff, viimaseks, kellele 653 tiinune mõis 1918. aastani kuulus, aga ratsaväekindral Theophil von Meyendorff.<sup>2</sup> Tema oligi ilmselt see, kelle ette-vöttel ehitati 1913. aasta paiku ka käesolevais eritingimus-tes käsiteldav nn. "uus" ehk "Suvemõis". Viimase ehitamisel saadi osalt küll kasutada ka kahe varasema kivihuone müüre - need leiame 1897. aasta mõisasüdame plaanilt.

<sup>1</sup> Näiteks 1897. aasta kaardil leiame mõisasüdames kümmekond enamikus üsna väikest hoonet (ENSV RAKA, f.3724, n.4, s.103). Vt. foto nr.1. Intensiivsem ehitamine toimus mõisas ilmses-ti pärast 1907. aastat, mil Meyendorffid Keila mõisast loobu-sid.

<sup>2</sup> Ülevaadet Meyendorffide suguvõsast vt.: Genealogisches Handbuch baltischen Ritterschaften. Livland. Bd.I. Görlitz, s.a., lk.503-520. Kumna talupoegade olukorrast, nende koor-mistest mõisale jne. annavad ilmselt parima ettekujutuse ENSV Riiklikus Ajaloo Keskarhiivis säilunud mitmed Kumna vakuraamatud (f.1, n.2, s.940, 943; f.3, n.1, s.458, 467, 473, 479, 487, 496; f.1392, n.1, s.162).

### III. Arhitektuuriline analüüs

Eesti mõisaarhitektuuri üldpildis kuulub Kumna "uuele peahoonele" mõnetigi omapärane koht. Et mõista tema arhitektuurset lahendust peaksime mõne lausegagi selgitama tema püstitamise aegset ehituskunsti üldpilti.

Teame, et 19. sajandi lõpul Lääne-Euroopas formeerunud ning sajandivahetuseks Eestissegi jõudnud juugendstiili ise-loomustas rõhutatult uue, ekstravakantse taotlus. Lehknemine varasematest traditsioonidest toimus aga ilmselt niivörd järult, et sageli võis see näida igasuguste reeglite hülgamisena. Vastukaaluks juugendstiili toonitatud novaatorlusele hakkasid osalt juba 1904.-1905. aasta paiku arenema ka suunad, mis püüdlesid traditsioonipärasemate vormide, ratsionalist-like tendentside taastamisele.<sup>1</sup> Kui tüüpiline juugend-aja arhitekt tahtis luua ilmtingimata midagi uut, enneolematut, siis nüüd algasid stiilide otsingud, mille esteetilised väär-tused oleksid samaaegu ka "üldtunnustatud" ja "igavesed".

Eelkõige väljendus see huvi taastöusus baröki ja eriti klassitsismi vastu. Nii näeme Prantsusmaal sümpaatia kaldumist Louis XVI ja direktoorium-stiili, Saksamaal zopf-stiili ja biidermeiereži suunas, Venemaal asuti eriti elavalt propageerima Aleksander I aegset klassitsismi jne. Baltikumiski tööstis üha enam teoreetikuid (W.Neumann, H.Pirang jt.) ausse 18.sajandi teise poole - 19. sajandi alguse arhitektuuripärandit -

<sup>1</sup> Retrospektivistlike tendentside kohta 20.saj. alguse arhitektuuris on viimastel aastatel ilmunud nii meil kui välismaal rida käsitleusi, Baltikumi osas vt. näit.: J.Krastinš, Jügendstils Rīgas arhitektūra. Rīga 1980, lk. 162-174.

sed a mängiti välja kui omamoodi "tõeliselt balti aadli ehitusstiili", mille taaselustamisega püüti röhutada kahe sajandi pikkust traditsionipidevust.

Osa uurijaid on püüdnud sellist 20.sajandi alguse "neoklassitsismi" vaadelda eelkõige juugendstiili antipoodina. See oleks siiski pool töde, sest teisalt leidis siin arendust mitmeidki juugendile omaseid tendentse. Ilma eelnevate juugendi stiililiste otsinguteta polnuks retrospektivism kui "kaasaegsele klassitsismile" pretendeeriv suund olnud üldse võimalikki.

Kunnat võime lugeda 20.sajandi alguse neoklassitsismi "krestomaatseks" näiteks. Maja oleks nagu pärit Gilardi või Quarenghi mustriraamatust:<sup>1</sup> joonia kapiteelidega poolsambad, viiluväljal lintidega põimitud loorberipärjad, laia trepiga uhke vestibüül, kõrge völvlaega "sammaal". Mingil määral tunnetame siin arhitektuuri omalaadset teatraliseerimist - seda nii ülesanne telt (hoone oli möeldud eelkõige pidulika vastuvõttudé jaoks) kui ka ülesehituse printsibilt (esinduskülg on pööratud vaataja poole, kuna konstruktiivne, tehniline jäab kulisside taha).

---

<sup>1</sup> Kumna peahoone "retrospektiivsus" võib tunduda vahel nii täielik, et teda on isegi loetud 19.sajandi alguse ehitusnäidete hulka. Vt. H.Uprus, 18.-19.saj. mõisaarhitektuur. - Kogumikus: Harju rajoonis. Tallinn 1974, lk.289.

#### IV. Ettepanekud Kumna "uue mõisahoone" korrastamiseks

Kumna "uus mõisahoone" (valminud 1913. aasta paiku) on riikliku kaitse all kohaliku tähtsusega arhitektuurimälestisena – esmalt rõhutab see tõik objekti kultuuriloolist väärtust, teisalt kohustab valdajat maja kasutamisel lähtuma mõningatest muinsuskaitsetest soovitustest ja ettekirjutustest.

1984. aastal koostati projekteerimis instituudis "EKE Projekt" käsiteldava objekti rekonstruktsioonisettepanek (arh. H.Oravas),<sup>1</sup> millele 1985. aastal lisandusid mõõdistusjoonised (arh. E.Ojala).<sup>2</sup> 1986 teostati EKE tehnoeskuse pool hoone konstruktsioonide uurimine (E.Just, T.Tedre, O.Pukk).

Põhimõtteliselt aktsepteerides rekonstruktsioonisettepanekus pakutud funktsionaalset ja arhitektuurilist lahendust, rõhutaksime muinsuskaitsetest seisukohast järgmist:

##### A. Välistööd

- 1) Fassaadide korrastamisel lähtuda maksimaalse säilitamise printsibist, uute detailide projekteerimisel arvestada vanemat pildimaterjali ja stiilisinaloogiate (seejuures vajalik tihe kontakt Kultuurimälestiste RPI spetsialistidega). Teha vajalikud seina- ja krohviparandused, korrastada karniisiid, liseenid jne. Erilise tähelepanuga suhtuda esifassaadi skulptuursete kaunistuste (frontooni dekoor, sammaste kapiteelid) korrastamisse – puhastada need hilistest lubjakihistustest jne. Krohvida tagafassaadile eenduv tre-

<sup>1</sup> Kumna mõisa rekonstruktsioonisettepanek. Koost. H.Oravas.  
Tallinn 1984. "EKE Projekt". Tähis 884ol2.L.

<sup>2</sup> Kumna mõisahoone ülesmõõdistamise joonised. Koost. E.Ojala.  
Tallinn 1985. "EKE Projekt". Tähis 884ol2.T.

pikoda, selle karniis, aknaäärsed jms., vormistada analoogsest põhikorpusega. Arvestades, et hoone ümber on kultuuripind aastate jooksul tõusnud, võib osutuda vajalikuks ka maapinna mõningane planeerimine.

2. Projekteerida hoonele stiilsed uksed (kasutada neoklassitsistlike maneere – eeskujude otsimisel konsulteerida Kultuurimälestiste RPI spetsialistidega). Peaust ääristavatel poolsammastel likvideerida niššisarnased sisselföiked, taastades ka sammaste profileeritud baasid. Lubatud mõnede ussevade asukoha muutmine – näiteks idapoolse korpuse kolmnurkfrontooniga pääditud osal (tulevane müügipunkt), praeguse aknaava kohale ukse rajamine. Ühekorruselise galeriiosal uksest loobuda – praegune ukseava rikub tunduvalt kaarakende rütni. Kõik uued ukseavad peaksid saama stiilse vormistuse: dekoratiivsed lukukivid silluste kohal jne. (praegustes rekenstruktuurimisettepanekutes pakutud vasakpoolse tiiva ebastiilse valgmikuga ukse lahendus vastuvõtnatu).
3. Taastada kõikide akende algne prossjaotus – näiteks idapoolsel tiival neljaruudulised aknad asendada kuueruudulistega.
4. Projekteerida hoone läänepoolsel fassaadil paiknevale rõdule stiilne rinnatis – soovitavalts neoklassitsistlikus laadis balustraad (eeskuju otsimisel konsulteerida Kultuurimälestiste RPI spetsialistidega).
5. Korrastada katused. Katus katta tsinkplekiga, mis mõne aasta möödudes (pleki pinnale esialgse oksiidkihi tekkides) värvida roheliseks. Kaalutleda katuseakende likvideerimist – olemasolevate uukide lahendust ei saa me lugeda kuigi õnnestunuks.

6. Hoone seinte viimistlemiseks kasutada lubi- või silikaatvärve, kusjuures värvuste täpsemaks määritlemiseks teostada nõuetekohased sondaažid. Stiilikaanonit arvestades oleks hoonele sobivaim kollane (nn.aleksandri- ehk lõvikollane) toon, kusjuures kõik karniisid, liseenid, aknaäärised, sambad, viiluvälja dekoorelementid jne. valgenda. Valgendada ka korstnad. Aknaraamide värvimisel kasutada valkjat õlivärvi koos tumedama tooniga (lengid), uste viimistlemisel kasutada 2-3 sobilikku (näit. erinevates tumedusastmetes halli) värvitooni. Petikakadel (näiteks esifassaadi esimesel korrusel kummatki pool keskrisaliiti, markeerida puuduvad aknaruudud musta värviga.

7. Arvestades hoone muutuvat funktsiooni, ollakse käesolevais ettekirjutustes nõus hoone tagafassaadi mõningase ümberehitamisega. Rekonstruktsioonide ja ehitustööde pakutud kaubavärava arhitektuurset lahendust ei saaks me siiski pidada õnnestunuks – soovitavam oleks selline variant, mis rohkem respekteeriks olemasolevat arhitektuuri (näit. kasutada analoogselt esifassaadi läänepoolsele osale toskaana ordeenis sambaid, profileeritud särisega kolmnurkfrontooni jne.). Ka ei saaks läbimöelduks lugeda hoonetagusele terrassile madala piirdemüüri rajamist – loeksime stiilsemaks vabalt pargimurule laskuvat astmestikku.

B. Sisearhitektuur

1. Siseruumide remondi läbiviimisel säilitada kõik kunstiväärtuslikud detailid ning püüda algse kujunduslaadi taastamissele. Põhikorpuse olemasolevas ruumijaotuses soovitav muudatusi mitte teha, välja arvatud sekundaarsete vaheseinte lammutamine.

2. Erilise tähelepanuga suhtuda fuajee, trepikoja ning saali restaureerimisse - juhime tähelepanu, et nende näol on tegemist ühtede stiilsemate sajandi alguse interjööridega meie arhitektuuris üldse. Parandada krohvikahjustused, süvendada elektrijuhtmed, puhastada vanast värvist detailid. Saalis näha ette külgedel paiknenud sammastike taastamine, taastada puuduvad kanneleeritud poolsambad ka fuajees jne. Projekteerida stiilsed uksed jne. Fuajees lubatud välisukse ette väikese tamburi rajamine.
3. Seinte esialgse viimistlusviisi määritlemiseks tellide Kultuurimälestiste RPI-lt sondaažid - võimalik, et algsest on kujunduses kasutatud ka maalinguid. Viimistleda karniisid, sambad, seinte stukk-detailid jne. valge mati värviga, muude osade katteks kasutada sametmatti ölivärvi. Uksed, trepp jms. viimistleda 2-3 poolmati ölivärvitooniga. Saalis kasutada mustrilist puitparketti.
4. Projekteerida neoklassitsistlikus laadis sisekujundus - stiilsed valgustid, mööbel, tekstiil jne. Orienteerimaks neoklassitsistliku arhitektuuri vormikönes soovitaksime sisekujund ajal kasutada 1908.-1914.aastate kunstiperioodikat, mida on suhteliselt rikkalikult saadaval näiteks ENSV TA Teadusliku Raamatukogu Baltika-osakonnas (Tallinn, Lenini pst.10, I korrus), näiteks "Deutsche Kunst und Dekoration", "Dekorative Kunst", "The Studio", "Jahrbuch für bildende Kunst in der Ostseeprovinzen", "Die Kunst" jne.

### Kokkuvõtvalt

Kumna "uue mõisahoone" täismäärane korrastamine oleks ideaalvariant selle hooldamiseks. Heaperemehelikult ja selge perspektiivitundega tegutsedes oleks võimalik kujundada siia arhitektuuriansambel, mis sobiks suurepäraselt täiedama meie tänapäevase maa-elu üldpilti.

Kõikides restaureerimisalastes küsimustes konsulteerida Kultuurimälestiste RPI (Tallinn, Lai tn.31, tel. 601813) ja Vabariikliku Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspeksiooni (Tallinn, Uus tn.18, tel. 440704) spetsialistidega. Projekt-dokumentatsioon kooskõlastada Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspeksiooniga.

Fotode nimestik

1. Kumna mõisasüda 1897.aastal - ENSV RAKA, f.3724,  
n.4, s.103. KRPI arhiiv Nm-44.
2. Kumna "uus mõisahoone". Vaade kirdest. N-30613/5
3. "Uue mõisahoone" põhikorpus. N-30613/4
4. Fragment esifassaadilt. N-30613/2
5. Vaade läänest. N-30613/1
- 6.-7. "Uue mõisahoone" tagafassaad. N-30611  
30613
8. Vestibüül. Foto erakogust.
9. Saal. Foto erakogust.

Fotode nr.2-7 autor O.Köll, november 1986.

